

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 3, 2012 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 658.15

В. П. Панченко,
асистент кафедри менеджменту ФММ НТУУ «КПІ»

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАШИНОБУДУВАННЯ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано діяльність машинобудівного комплексу України. Визначено основні проблеми господарювання машинобудівних підприємств. Окреслено перспективні напрямки подальшого розвитку вітчизняного машинобудування.

Ключові слова: промисловість, машинобудування, соціально-економічний стан.

The article analyzes the operation of engineering complex of Ukraine. It defines basic problems of management of engineering enterprises and outlines promising areas for further development of domestic engineering.

Keywords: industry, engineering, socio-economic state.

Вступ. Провідна роль у забезпеченні економічного зростання, соціального розвитку та науково-технічного прогресу України належить промисловості. У структурі промисловості України найбільшу питому вагу мають галузі важкої індустрії, особливо галузь машинобудування. Машинобудування є фундаментом економічного потенціалу країни, від рівня ефективності діяльності його підприємств залежить стан її соціально-економічного розвитку.

Машинобудування – одна з найважливіших галузей виробництва, що значно впливає на продуктивність, ефективність і прогрес майже у всіх сферах людської діяльності. [1, с. 395]. В Україні галузь машинобудування представлена металургійним, гірничошахтним, підійомно-транспортним, енергетичним, судно-, авіа-, і автомобілебудуванням, виробництвом машин і механізмів для хімічної і нафтохімічної, легкої та харчової промисловості, сільськогосподарським, будівельно-дорожнім машинобудуванням та виробництвом машин для комунального господарства, виробництвом верстатів і інструментів та машин і обладнання для збройних сил [2, с. 24].

Стабільний розвиток машинобудування забезпечує рентабельність і конкурентоздатність більшості товарів і послуг, зростання інтелектуального й матеріального рівня населення, соціальний захист і розвиток економіки як окремих регіонів, так і держави [1, с. 395].

Таким чином, сприяння розвитку машинобудівної галузі є пріоритетним стратегічним напрямком щодо забезпечення стабільного соціально-економічного становища країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Діяльність машинобудівного комплексу України досліджували у своїх працях такі науковці: Д. Малащук, Н. Тарасова, О. Шапуров, Ю. Барташевська, Б. Данилишин, Л. Довгань, Н. Сімченко, Л. Федулова, Н. Шандрова, Н. Єфіменко, О. Романко. Проте деякі питання, пов'язані з діяльністю машинобудівних підприємств, залишаються недостатньо розкритими. В сучасних умовах ринку спостерігається низький рівень показників соціально-економічного стану машинобудівних підприємств України, невирішеним залишається визначення перспективних напрямків подальшого розвитку вітчизняного машинобудування.

Постановка задачі. Метою статті є дослідження стану, проблем та перспектив розвитку машинобудівної галузі України з урахуванням вимог сучасного ринку.

Методологія. Теоретико-методологічну основу роботи складають праці провідних зарубіжних та вітчизняних науковців. При проведенні даного дослідження були використані наступні методи: узагальнення, порівняльний, аналізу та синтезу.

Результати. Промисловість є однією з провідних галузей економіки, яка утворює фундамент науково-технічної трансформації, економічного зростання і соціального прогресу суспільства.

Одним із пріоритетних видів промислової діяльності України є машинобудування, місце і роль якого визначено у проєкті «Концепції загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України на період до 2017 року». Зокрема в документі зазначено, що більш прогресивно стає галузева структура світової промисловості, у якій перші місця посідають: машинобудування (40% всієї продукції), хімічна промисловість (більше 15%), харчова (14%), легка промисловість (9%), металургія (7%) [3, с. 91].

Нинішня частка вітчизняної машинобудівної продукції в обсязі реалізації усієї промислової продукції (11%) – невеликий показник як для країни, що позиціонує себе індустріально розвинутою державою. В економічно розвинутих країнах частка машинобудування зазвичай сягає від 30% до 50% загального обсягу промислової продукції. У Німеччині цей показник становить 53,6%, Японії – 51,5%, Китаї – 35,4%. Саме такий рівень розвитку машинобудування забезпечує технічне переоснащення всієї промисловості кожні 7–10 років [4, с. 70]. Для України даний показник більше ніж у 2 рази нижчий, що справедливо вважається фахівцями однією з основних причин технологічного відставання українських промислових підприємств від підприємств-конкурентів розвинутих країн [2, с. 24].

Машинобудівний комплекс – один з найбільш значимих у промисловості України: він об'єднує систему науково-дослідних, конструкторсько-технологічних організацій; охоплює 11267 підприємств, з яких 146 – великих, 1834 – середніх та 9287 – малих; понад 22% зайнятого промислово-виробничого персоналу, 13,4% загального обсягу промислової продукції й понад 15% вартості основних виробничих фондів. До складу машинобудівного комплексу входять три великих групи підприємств, серед яких: машинобудування – 16 комплексних інтегрованих галузей та 90 інших різновидів; промисловість металевих конструкцій і виробів охоплює 14 напрямків, та ремонт машин і устаткування – 16 [2, с. 22; 3 с. 91].

Стан та розвиток машинобудування має важливе значення не лише для промисловості, а й для економіки в цілому. Адже, потенціал та наявні виробничі можливості даної галузі є основою стратегічної стійкості національної економіки.

Проаналізуємо як змінювалися основні показники діяльності машинобудівної галузі України (табл. 1).

Таблиця 1.
Обсяги реалізованої промислової продукції (робіт, послуг)

	2007		2008		2009		2010	
	млн. грн.	у % до підсумку	млн. грн.	у % до підсумку	млн. грн.	у % до підсумку	млн. грн.	у % до підсумку
Промисловість	177076,7	100	917035,5	100	806550,6	100	1065108,2	100
Добувна промисловість	56348,6	7,9	85755,5	9,3	67242,6	8,3	106933,7	10,0
Переробна промисловість	530162,7	73,9	668466,4	72,9	559266,5	69,4	730544,1	68,6
з неї								

Машинобудування	98339,9	13,7	121780,4	13,3	85833,0	10,6	116348,5	10,9
виробництво машин та устаткування	30100,4	4,2	37271,5	4,1	34245,7	4,2	39778,4	3,7
виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	21216,5	3,0	25580,5	2,8	204504,7	3,0	27708,9	2,6
виробництво транспортних засобів та устаткування	47023,0	6,5	58928,4	6,4	27082,6	3,4	48861,2	4,6

Джерело: таблицю складено автором на основі [5].

З таблиці видно, що за підсумками 2008-2009 р.р. мало місце значне погіршення відносної динаміки розвитку машинобудування. [3, с. 93]. Причиною зниження прийнято вважати світову фінансову кризу. Як наслідок, зниження обсягів господарських операцій підприємств проявляється у зростанні боргів, нестачі грошових засобів, зростанні простроченої кредиторської заборгованості [6]. В 2009 році падіння обсягів реалізації досягло 2,7%. Найбільшого зниження обсягів реалізації зазнало виробництво транспортних засобів та устаткування – на 1,3% [5].

Якщо говорити про індекси виробництва, то в 2009 індекс виробництва машинобудівної продукції (табл. 2) склав 55,1%, водночас у промисловості загалом – 78,1%, тобто зменшення обсягів виробництва і реалізації продукції у машинобудуванні було майже вдвічі більшим, ніж у промисловості.

Таблиця 2.
Індекси промислової продукції (відсотків до попереднього року)

	2007	2008	2009	2010	2011
Промисловість	107,6	94,8	78,1	111,2	107,6
Машинобудування	119,0	100,3	55,1	136,1	117,2
Виробництво машин та устаткування	103,0	98,2	62,4	121,1	112,5
Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	129,1	93,2	71,8	124,2	114,7
Виробництво транспортних засобів та устаткування	130,0	105,7	42,1	161,9	122,6

Джерело: таблицю складено автором на основі [5].

Можна припустити, що однією із причин такого становища в галузі є недостатня увага керівників машинобудівних підприємств до питань, пов'язаних із структурою їх ресурсного потенціалу, яка впливає на здатність підприємств оперативно реагувати на потреби ринку і, відповідно, функціонувати в прибутковому режимі. Підтвердженням цього припущення може бути аналіз фінансових результатів діяльності підприємств машинобудування за останні чотири роки (табл. 3) [3, с.93].

Таблиця 3.
Фінансові результати від звичайної діяльності підприємств машинобудування до оподаткування (млн. грн.)

	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
2007					
Промисловість	43700,9	66,6	56956,9	33,4	13256,0
Машинобудування	5127,5	69,2	7137,4	30,8	2009,9
2008					
Промисловість	20243,2	61,1	70812,5	38,9	50569,3
машинобудування	704,6	63,9	7412,0	36,1	6707,4
2009					
Промисловість	-4788,1	59,7	43697,3	40,3	48485,4
Машинобудування	1921,1	60,7	8360,5	39,3	6439,4
2010					
Промисловість	26845,9	59,2	67601,4	40,8	40755,5
Машинобудування	7176,0	62,4	10809,8	37,6	3633,8

Джерело: таблицю складено автором на основі [5].

Як видно із табл. 3, найбільш успішною діяльністю підприємств машинобудівного комплексу була у 2007 р. та 2010 р., коли загальний фінансовий результат склав 5127,5 млн. грн. та 7176,0 млн. грн. відповідно. Однак кількість збиткових підприємств за всі роки перевищувала 30%. Основною причиною збільшення кількості збиткових підприємств машинобудування України стало різке зниження обсягів виробництва і реалізації їх продукції. Цьому є об'єктивне пояснення – зважаючи на те, що цільовими споживачами багатьох машинобудівних підприємств є виробничі підприємства, які вимушені через кризу згорти інвестиційні програми [3, с.94].

Проаналізувавши стан машинобудівного комплексу України за останні роки можна зазначити, що найбільш успішною діяльністю машинобудівних підприємств була у 2007 та 2010 роках, проте при досить високих темпах зростання рівень рентабельності в галузі був і залишається недостатньо високим (табл. 4), що пояснюється не лише об'єктивними причинами, а й неспроможністю керівництва ефективно управляти прибутками та витратами підприємства в умовах підвищеного ризику.

Таблиця 4.
Рентабельність операційної діяльності машинобудівних підприємств

	Результат від операційної діяльності, млн. грн.	Витрати операційної діяльності, млн. грн.	Рівень рентабельності %
2008			
Промисловість	56575,1	1165164,5	4,9
Машинобудування	4873,7	169686,5	2,9
2009			
Промисловість	18666,7	1037759,5	1,8
Машинобудування	5577,5	119043,2	4,7
2010			
Промисловість	49005,5	1372711,9	3,6
Машинобудування	10818,6	162766,0	6,6

Джерело: розроблено автором на основі [5].

Враховуючи ситуацію, яка склалася з машинобудівною галуззю в Україні, вважаємо за необхідне звернути увагу і на проблему з потребою підприємств у кваліфікованих працівниках. Динаміка потреби підприємств у працівниках за професійними групами показана у таблиці 5 [7, с. 40].

Таблиця 5.
Динаміка потреби підприємств у працівниках за професійними групами (на кінець звітного періоду; тис. осіб)

Роки	Професійні групи				
	вищі державні службовці (управлінці, менеджери)	професіонали	фахівці	технічні службовці	робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин
2007	11,1	16,5	15,6	6,4	31,7
2008	7,0	10,9	12,1	3,8	14,4
2009	6,5	10,0	9,1	2,4	7,7

2010	5,7	9,0	7,4	2,2	7,9
------	-----	-----	-----	-----	-----

Джерело: розроблено автором на основі [5].

З табл. 5 видно що потреба підприємств промисловості у працівниках залишається високою. Через низький рівень заробітної плати молоді фахівці не мають бажання працювати у цій сфері, а більшість досвідчених працівників промислових підприємств мають пенсійний вік. Така ситуація є загрозовою для машинобудівної галузі. Втрачаючи кваліфікованих працівників, які звільняються або виходять на пенсію, машинобудівні підприємства не мають можливості підготувати їм гідну заміну, що звичайно знаходить своє відображення в більш низькій якості виконання роботи [7, с. 40].

Проведені дослідження свідчать про незадовільний стан у машинобудівній галузі, що є наслідком значної низки проблем, що уповільнюють їх розвиток. Проблеми з якими стикаються підприємства машинобудівної галузі можна умовно поділити на соціальні та економічні (табл. 6).

Таблиця 6.
Проблеми машинобудівних підприємств

	Економічні проблеми	Соціальні проблеми
Рівень держави	недостатній контроль з боку держави за діяльністю монополістів і посередників	неефективна державна соціальна політика
	недосконалість механізму кредитування	нестабільна інвестиційна політика держави у сфері охорони здоров'я та освіти
	високий рівень тінізації економіки	неефективна державна політика екологізації та природокористування
	недосконала система оподаткування	неналагоджений механізм функціонування ринку праці
	нерозвиненість ринкової кон'юнктури	
Рівень підприємства	відсутність ефективного моніторингу, дистриб'юторської системи та фінансового контролю	відсутність корпоративної соціальної відповідальності
	недостатній рівень платоспроможності товаровиробників	відсутність ефективної системи оплати праці та преміювання
	застарілість основних засобів	відтік кваліфікованих інженерних і робітничих кадрів;
	значна витратність виробництва	низька якість професійної підготовки персоналу;
	високий рівень зношеності основних виробничих засобів	низький рівень управління та кваліфікації персоналу
	низький рівень технічного оновлення підприємств	застаріла система охорони праці працівників;
	обмежений внутрішній попит на вітчизняну продукцію	відсутність екологічної відповідальності у підприємств
	низький рівень інноваційної активності вітчизняних підприємств	нераціональне природокористування

Джерело: розроблено автором на основі [8; 9, с. 78-80; 10, с. 68].

У машинобудівній галузі спостерігається відсутність підтримки з боку держави, незначний рівень інноваційності підприємств, повільний розвиток підгалузей машинобудування, високий рівень тінізації економіки. Галузь машинобудування має низький рівень рентабельності та недостатність власних коштів для фінансування власної діяльності. Всі перелічені недоліки призводять до погіршення соціально-економічного стану та матеріально-технічної забезпеченості підприємств, з кожним роком в машинобудівному комплексі скорочується кількість працівників, підвищується зношеність основних засобів. У галузі машинобудування досить повільними темпами зростає заробітна плата, спостерігається скорочення та руйнування соціальної інфраструктури підприємств у країні, що призводить до скорочення матеріальної мотивованості. Для виходу із нестабільності в галузі машинобудування необхідно застосувати ефективні механізми господарювання (макроекономічні та мікроекономічні), що в свою чергу, повинні базуватися на забезпеченні структурної гармонізації економічної та соціальної складових розвитку машинобудівних підприємств [8].

Висновки. Дослідження тенденцій розвитку машинобудівних підприємств у контексті сучасних соціально-економічних трансформацій засвідчили її невідповідність пріоритетам розвитку національної економіки. У машинобудівному комплексі спостерігається зменшення обсягів діяльності, низький рівень рентабельності машинобудування та нестача коштів для фінансування техніко-технологічного оновлення, інноваційного та соціального-економічного розвитку. Таким чином, основою подальшого розвитку машинобудівної галузі України є подолання кризових явищ, стабілізація і стійкий розвиток галузі, який можливий шляхом технологічної і структурної перебудови виробництва, сфери послуг та інших галузей для випуску сучасної конкурентоспроможної продукції.

Перспективи подальших досліджень за даним напрямом вбачаються у пошуку та детальному розгляді можливих шляхів виходу машинобудування України на новий конкурентний рівень, що в свою чергу, повинно базуватися на впровадженні та розвитку соціально відповідального бізнесу, принципів корпоративної соціальної відповідальності та пошуку ефективних механізмів взаємодії бізнесу з державою.

Список використаних джерел

1. Шифріна Н.І. Стан та перспективи розвитку машинобудівного комплексу України / Н.І. Шифріна // Вісник економіки транспорту і промисловості – 2010. – № 29. – С. 394 – 315.
2. Савченко С.М. Конкурентоспроможність українського машинобудівного комплексу на зовнішніх та внутрішніх ринках / С.М. Савченко // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2011. - №29. – С.20 – 29.
3. Черномазюк А.Г., Стадник В.В. Сучасні тенденції розвитку вітчизняного машинобудування та його ресурсні детермінанти / А.Г. Черномазюк, В.В. Стадник // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – №2(6). – С. 91 – 99.
4. Селезньова К.В. Аналіз використання експортного потенціалу машинобудівного комплексу України в контексті світових інтеграційних процесів / К.В. Селезньова // Економічний часопис – XXI. Економіка та управління підприємством. – 2010. – №11-12. – С. 68 – 73.
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
6. Черевик Н.В., Таран. А.А. Сучасний стан та необхідність перебудови машинобудівного комплексу в Україні [Електронний ресурс] / Н.В. Черевик, А.А. Таран // WEB – ресурс научно-практичних конференцій. Спецпроект-2011. Секція «Економические науки». 8. Деньги, финансы и кредит. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/20110531/ek4_cherevik.htm
7. Занора В.О. Стан підприємств машинобудівної галузі України [Електронний ресурс] / В.О. Занора // Всеукраїнський науково-виробничий журнал. Сталій розвиток економіки. Економіка та управління національним господарством. – 2011. – №3. – С. 37 – 41. Режим доступу до журналу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2011_3/index.
8. Крижна А.Ю. Руднева О.Ю. Тенденції та перспективи розвитку машинобудування України [Електронний ресурс] / А.Ю. Крижна, О.Ю. Руднева. Режим доступу – http://www.rusnauka.com/9_KPSN_2011/Economics/9_84219.doc.htm
9. Довгань Л.Є. Сімченко Н.О. Сучасні аспекти сталого розвитку машинобудівних підприємств / Л.Є. Довгань, Н.О. Сімченко // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2008. – №3 (3). С. 71 – 83
10. Карачина Н.П. Машинобудування України: сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку за умов економічної кризи. [Електронний ресурс] / Н.П. Карачина // С. 64 – 70. – Режим доступу – http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Menegment/2009_647/11.pdf

Стаття надійшла до редакції 16.03.2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"